

**THE TRADITIONAL STYLE OF CAO LAN ETHNIC'S HOUSING
IN TUYEN QUANG PROVINCE**

Tran Minh Tu

Tan Trao University, Viet Nam

Email address: ttu.pktdaihoctantrao@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.51453/2354-1431/2022/719>

Article info

Abstract:

Received: 12/12/2021

Revised: 20/1/2022

Accepted: 5/3/2022

Keywords:

Housing, Cao Lan people, Tuyen Quang

“Tuyen Quang is a mountainous province in the North of Vietnam with an important position in national defense, economy - society, time-honored historical and cultural tradition”. There are 22 ethnic groups living together in Tuyen Quang Province, and The San Chay ethnic has a strong cultural tradition, style of housing is a kind of ethnic groups’ intangible culture in general. The traditional old house of the Cao Lan ethnic group (the San Chay ethnic group) in Tuyen Quang is sophisticated structure and decoration by their beliefs, manners and customs, distinct cultural activities. In the process of existence and development, up to now, the ancient house of the Cao Lan people has changed to suit the natural and social conditions, but the Cao Lan people in Tuyen Quang have conserved traditional culture and enrich the cultural identity of the Vietnamese nation.

TẬP TỤC TRUYỀN THÔNG VỀ LÀM NHÀ Ở CỦA NGƯỜI CAO LAN TUYÊN QUANG

Trần Minh Tú

Trường Đại học Tân Trào, Việt Nam

Địa chỉ Email: ttu.pktdaihoctantrao@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.51453/2354-1431/2022/719>

Thông tin bài viết

Ngày nhận bài: 12/12/2021

Ngày sửa bài: 20/1/2022

Ngày duyệt đăng: 5/3/2021

Từ khóa:

Nhà ở, người Cao Lan,
Tuyên Quang

Tóm tắt

“Tuyên Quang là tỉnh miền núi phía Bắc Việt Nam có vị trí quan trọng về quốc phòng, kinh tế - xã hội, có truyền thống lịch sử, văn hóa lâu đời”¹ Tuyên Quang có 22 dân tộc cùng sinh sống, trong đó dân tộc Sán Chay là một dân tộc có truyền thống văn hoá rất đậm nét, trong đó văn hóa nhà ở là một vấn đề cơ bản trong văn hóa vật thể của các dân tộc nói chung. Ngôi nhà cổ truyền thống của người Cao Lan (thuộc dân tộc Sán Chay) ở Tuyên Quang được kết cấu và bài trí độc đáo, chịu ảnh hưởng bởi tín ngưỡng, phong tục, tập quán và nét sinh hoạt văn hóa riêng biệt của họ. Trong quá trình tồn tại và phát triển, đến nay ngôi nhà cổ của người Cao Lan có sự thay đổi để phù hợp với điều kiện tự nhiên và xã hội, nhưng người Cao Lan ở Tuyên Quang đã bảo lưu được nhiều yếu tố văn hóa truyền thống và làm phong phú thêm bản sắc văn hóa của dân tộc Việt Nam.

1. Mở đầu

“Việt Nam với 54 dân tộc, dân tộc nào cũng có quá khứ lịch sử lâu đời và một nền văn hóa cổ truyền giàu bản sắc dân tộc” [5,11]. Tại tỉnh Tuyên Quang có 22 dân tộc anh em cùng sinh sống trong đó có nhóm người Cao lan thuộc dân tộc Sán Chay. “Tên Cao lan là một trong hai nhóm địa phương thuộc dân tộc Sán Chay. Theo Bảng Danh mục các thành phần dân tộc Việt Nam, người Sán Chay gồm hai nhóm: Cao Lan và Sán Chỉ”⁸. Thống kê năm 2009, Dân tộc Sán Chay trong toàn tỉnh Tuyên Quang có 61.313 người.

Trong nền văn hóa đa dạng và phong phú của dân tộc Sán Chay nói chung và người Cao lan nói riêng thì kiến trúc dân gian - nhà ở là đối tượng nghiên cứu chiếm một vị trí quan trọng đặc biệt và đáng quan tâm nhất.

Con người ở một chừng mực nào đó, khi xã hội tiến hóa từ phương thức ăn sống sang ăn thức ăn chín thì phương thức cư trú cũng dần thay đổi. Họ chuyển dần từ ăn hang ở lỗ tới việc tự tạo cho mình một ngôi nhà để ở. Ngôi nhà được hình thành, nó là sản phẩm sáng tạo những điều kiện thích hợp hơn với cuộc sống của con người. Ngôi nhà sản Cao Lan ra đời và tồn tại bởi vì trong một chừng mực nào đó nó phù hợp với điều kiện thiên nhiên. . “Người Cao Lan ở nhà sản theo tập quán để tránh thú dữ, lũ lụt”⁹ Trong điều kiện núi rừng bao bọc, rừng là đất của trăm ngàn thú dữ chim muông thì nhà có sàn cao và tác dụng lớn để tránh beo cạp.

Trong quá trình lao động, người Cao Lan đã nâng ngôi nhà của mình không phải chỉ là nơi cư trú đơn thuần mà nó còn biểu hiện cả những ý niệm mang tính tâm lý, tín ngưỡng mang bản sắc văn hóa Cao Lan.

⁸ Ban Tuyên giáo tỉnh ủy Tuyên Quang (2018) Từ điển Tuyên Quang, trang 117

⁹ Dư địa chí (Sdd) trang 219

Khi cư trú và định cư ở Việt Nam, người Cao Lan đã có phong tục tập quán riêng biệt của dân tộc mình. Họ thích cư trú tập trung thành từng xóm, ít khi có trường hợp sống riêng lẻ hoặc xen lẫn cộng đồng khác tộc. Người Cao Lan cư trú thành các gia đình nhỏ, trong mỗi một ngôi nhà thường chỉ có bố mẹ và con cái mà ít khi có ông bà cùng sống trong đó. Vốn là người dân trồng trọt, nên những yếu tố tâm lý, tín ngưỡng mang tính thần thánh thiêng liêng có nhiều ảnh hưởng trong cuộc sống của người Cao Lan. Trong nhà của người Cao Lan có bích ngô, bồ lúa dự trữ, là cái dạ dày của đời sống con người có liên quan tới ấm no của cả gia đình nên nó còn được mang giá trị thiêng liêng, cao quý của tín ngưỡng.

Trong mỗi ngôi nhà, mỗi dòng họ biểu hiện của tín ngưỡng thật rõ nét qua việc thờ ma. Mỗi dòng họ, việc thờ ma gọi là hương hoa quả hay ma ham lại khác nhau với ý nghĩa cầu mong cho sự bình yên của dòng họ mình. Việc thờ ma này có ảnh hưởng tới nhiều mặt của đời sống và trong sinh hoạt của mỗi gia đình, ảnh hưởng tới việc bài trí, nơi kiêng kị trong ngôi nhà của mỗi dòng họ.

Do việc thờ ma của mỗi họ khác nhau dẫn đến hướng nhà của mỗi họ cũng khác nhau, nhất là hướng bàn thờ ma ham thì không thể để lệch đi khác với quan niệm của dòng họ. Bài trí và bố trí trong mỗi ngôi nhà người Cao Lan đều khác nhau do sự phức tạp của tín ngưỡng. Ngoài thờ ma ham, trong nhà sàn Cao Lan còn có cả bàn thờ gia tiên, có khi có cả bàn thờ Phật. Tôn giáo của người Cao Lan khó phân biệt ranh giới rõ rệt. Trong tế lễ có cả Tam bảo, Tam thanh, ảnh hưởng của những tư tưởng phương đông khác nên trong sinh hoạt của người Cao Lan ở mỗi ngôi nhà đều có quy định nhất định. Khi trong nhà có người mới sinh con thì trong khoảng 40 ngày đầu không cho khách lạ lên sàn hoặc đi dưới gầm sàn. Trong ý niệm của người Cao Lan luôn có một thế giới siêu nhiên cai quản trời đất và thế lực đó luôn luôn được người dân tôn kính. Trong nhà có một vị thần cai quản gọi là thần “địa trạch” trấn giữ ngôi nhà cho an toàn.

Ngôi nhà đối với người Cao Lan là một vấn đề được thiêng liêng hóa cao, có ý nghĩa không chỉ với người đang sống. Đồng bào quan niệm: khi linh hồn lìa khỏi thể xác thì vợ không biết đi về đâu mà cư ngụ. Tục làm nhà táng hoặc nhà xe đã ra đời từ quan niệm đó. Nhà xe là ngôi nhà được làm như kiểu kiến trúc thật được đốt cho người khi nhắm mắt xuôi tay. Ngôi nhà đó được coi như là sự bảo hộ của con cái đối với cha mẹ, là trách nhiệm của người đang sống đối với người đã mất, là nơi cư trú cho linh hồn người quá cố khỏi bơ vơ nơi chín suối. Như vậy, ngôi nhà sàn Cao Lan ra đời chịu ảnh hưởng bởi những yếu tố tự nhiên, đời sống xã hội và cả những yếu tố thuộc về

sinh hoạt văn hóa của người Cao Lan. Vì vậy, ngôi nhà của người Cao Lan chúng ta không thể nhìn nó dưới góc độ là nơi cư trú đơn thuần mà nhìn cả dưới góc độ văn hóa.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Công việc chuẩn bị trước khi dựng nhà

“Tạo dựng nơi ăn chốn ở bao giờ cũng là nhu cầu quan trọng nhất trong đời sống xã hội” [5, 14]. Cũng như nhiều dân tộc ở nước ta, đối với dân tộc Dao, nhà ở là vấn đề quan trọng trong cả đời sống vật chất và tinh thần. Công việc chuẩn bị trước khi dựng nhà của đồng bào Cao Lan ở Tuyên Quang rất quan trọng. Giai đoạn chuẩn bị trước khi dựng nhà có thể ngắn từ một năm, vài ba năm, cũng có thể kéo dài hàng chục năm. Nó bao gồm sự chuẩn bị các mặt cần thiết từ nguyên vật liệu đến việc xem đất, hướng nhà, chọn này, tính tuổi.

Chuẩn bị nguyên vật liệu là yếu tố quan trọng hơn cả. Mỗi ngôi nhà sàn cổ gồm có cây gỗ to, chắc để làm cột kèo, tre nứa để làm sàn và lá cọ để lợp mái. Những cây gỗ to để làm khung cột nhà là nguyên vật liệu thiết yếu nhất, cho nên việc chuẩn bị này có thể lâu dài hoặc nhanh chóng tùy thuộc đã tìm được cây gỗ vừa ý hay chưa. Cột trong nhà sàn cổ của người Cao Lan là loại cột lõi chôn sâu xuống đất chứ không kê tảng. Đối với quan niệm của người Cao Lan thì cây cột có ý nghĩa cao cả, thiêng liêng, như là cây trụ vững chắc biểu hiện sự thẳng thắn, khỏe mạnh của con người. Những yếu tố, quan niệm của dịch học cũng có ảnh hưởng như là một cái gạch nối giữa trời đất, giữa tầng dưới với tầng trên. Cột lõi được chôn sâu xuống đất không phải chỉ để làm cho cột thêm chắc chắn mà nó còn có ý nghĩa là tiếp giáp với phần dưới để chuyển tải những sinh lực của vũ trụ làm cho âm dương đối đãi mà phát sinh, phát triển. Vì thế mà sau này khi nhà sàn dần được cải tiến, các chân cột thường được kê bằng tảng đá lớn thì người Cao Lan vẫn chôn một hoặc vài chân cột xuống gọi là để định âm dương. Chính vì vậy, cây cột có vị trí quan trọng, gắn liền với ý nghĩa thiêng liêng nên nó được lựa chọn rất kỹ lưỡng. Thường thì người chủ định dựng nhà chọn ngày giờ khấn lễ rồi vào rừng tìm kiếm. Người ta chọn những cây thẳng, to và phải có những điều kiện sau:

Cây gỗ phải đủ cành, đủ ngọn, đủ lá, không lấy cây cụt ngọn làm cột, họ cho rằng cây gỗ đó biểu hiện cho sự dang dở, đổ vỡ dẫn đến bất thành trong công việc làm ăn. Những cây có vỏ đắng, quá chua đều không được sử dụng. Họ quan niệm rằng, như vậy người ta chỉ biết nói đắng nói chua, vì thế ngày xưa gỗ xoan không được làm cột bao giờ.

Mặt khác, người Cao Lan còn quan niệm: cây gỗ mít là cây của thờ cúng cho nên không dùng để làm

nhà. Một số những cây gỗ có dây leo quấn dọc thân cây như con rắn có yếu tố xà tinh gọi là xà leo cũng không được dùng vì sợ con người sẽ không được khoẻ mạnh và gặp những hoạn nạn trong cuộc sống.

Khi công việc tìm kiếm cột kèo đã hoàn tất, tiếp tục chuẩn bị tre nửa lá, tìm đất, định giờ. Việc tìm đất đối với người Cao Lan cũng rất quan trọng. Thường thì đất làm nhà thuộc vào nơi đã có một quần thể cư trú thành làng mà ông tổ của làng ngay thuở khai hoang, lập ấp đã lựa chọn rồi. Mảnh đất ấy là nơi sẵn nguồn nước và chứa đựng các yếu tố của sự tốt đẹp và phát triển theo quan niệm của người Cao Lan. Trường hợp một người ra ở riêng để khai phá đất mới làm nhà thì phải xem xét kỹ lưỡng. Công việc đó được tiến hành như sau: Mang một ít lúa nếp, một con dao, một cái bát, ba nén nhang ra chỗ định chọn làm nhà ở. Lấy dao rẫy một khoảng đất nhỏ cho sạch, bóc lấy sáu hạt gạo gồm hai hạt tượng trưng cho vợ chồng, hai hạt tượng trưng cho con cái, hai hạt tượng trưng cho trâu bò, xếp hai hạt một sát vào nhau thành từng đôi trên chỗ đất đã rẫy sạch đó rồi lấy bát úp lại, thắp hương khấn rồi quay về nhà. Đêm đó nằm ngủ xem có mơ gì không. Nếu mơ điều gì thì nhờ thầy cúng giờ sách xem đó là điềm lành hay dữ, rồi ra mảnh đất đã được làm phép, mở một cái bát ra xem. Nếu thấy hạt gạo vẫn còn nguyên và không xô dịch vị trí là điều tốt, nếu thấy thiếu hạt nào hoặc các hạt rời nhau ra là không tốt, từ đó mà quyết định đất này có ở được hay không.

Công việc đục đẽo được tiến hành khi có đủ nguyên vật liệu. Từ xa xưa người Cao Lan luôn có ý thức sản xuất tự cấp tự túc, các vật dụng trong nhà hầu hết đều do họ tự sản xuất ra để dùng. Chỉ bằng rìu và dao, người Cao Lan đã hoàn thành khâu đục đẽo, phật mộc mà không cần những dụng cụ khác. Khi hoàn thành chu tất các công việc thì xem ngày tháng tốt, tính tuổi hợp để làm nhà.

2.2. Cấu tạo và kết cấu kiến trúc ngôi nhà sàn cổ của người Cao Lan

“Trong mỗi gia đình, mỗi dòng họ lại có sự khác nhau trong cách bài trí trong nhà”¹⁰

Nhìn theo chiều dọc của ngôi nhà có ba hàng cột thẳng nhau với một cột cao ở giữa và hai cột con hai bên, số lượng hàng cột ngang tạo nên chiều dài của ngôi nhà tùy thuộc vào số gian định làm nhà. Các hàng cột này được giăng với nhau bởi các thanh xà ngang nằm cách mặt đất khoảng từ 1m80 đến 2 m, đồng thời làm giá đỡ chịu lực cho phần sàn. Dưới các thanh xà mà người ta đục cho luồn qua thân cột một khúc gỗ ngắn chêm vào cho chặt và con đỡ giữ phần xà này. Theo chiều ngang khoảng cách giữa hai cột ngoài tạo nên lòng nhà khoảng 10 - 12 thước ta (khoảng 4m - 4m80), khoảng cách giữa hai cột tạo

thành chiều dọc ngôi nhà tối thiểu phải là 11 m. Hai đầu của khung chính này có hàng cột ngang thấp hơn cách hàng cột chính đầu tiên khoảng 1m - 1m50 có hàng cột thấp để đỡ phần mái đầu có dạng hình vòm được nối từ đỉnh nóc xuống. Kèo nhà thường được làm bằng bốn đoạn tre già đặc, hai đoạn song song ở một bên được đục và chốt cho giao nhau ở hai đoạn bên kia nằm trên xà nóc, hai chân kèo được cố định ở hai cột ngoài. Kiểu khung nhà này do có cột chống ở giữa nhà nên có những nhược điểm là hạn chế về diện tích, nó sớm bị loại bỏ.

Dạng kết cấu thứ hai đã bỏ đi hàng cột cái ở giữa chống từ đất lên tới xà nóc. Hai cột cái làm khung chính đã được câu móc với nhau bằng quá giang. Quá giang nằm trên đầu cột được đục thủng lỗ qua thân cho một phần của đầu cột xuyên qua giữ chặt lại. Phần nhỏ qua quá giang thò lên được xẻ ra một rãnh ăn với xà dọc chạy đi từ đó. Các cột đều được giăng liên kết với nhau tạo ra cái khung chịu lực chắc chắn cho phần mái và sàn nhà.

Nói chung, ngôi nhà sàn cổ Cao Lan có sàn rất cao. Phần mái đua ra tránh giọt gianh gần như phủ đến tầm sàn. Cầu thang thường được làm bằng gỗ, có kết cấu chắc chắn với bảy bậc (con số 7 được tính là mặt có cầu thang được nối lên với một phần sàn khá rộng khác làm chắc chắn, nơi đây được sử dụng làm sàn phơi và nối với nó là nhà tắm. Phần sàn chính trong nhà được làm cao hơn khoảng 30 cm thường là các đoạn gỗ tre gác lên phần xà làm giá đỡ, trên đó người ta dùng cây vầu đập dập trải ra làm mặt sàn. Khoảng cách từ mép sàn lên đến phần gần đuôi mái của ngôi nhà cổ rất ngắn, có khi chỉ cao khoảng 80 cm, ngồi trên sàn có thể với tay lên mái. Phần đuôi mái đua ra để tránh giọt gianh đã gần như che kín nên khoảng cách này ít khi được bưng ván hoặc che chắn. Người Cao Lan hay làm những cái khung bằng tre hoặc bằng gỗ có chân song để buộc vào kiểu như làm lan can. Phần mái được cấu tạo nên bởi bốn mái, hai mái chính chạy dọc theo chiều dài nhà và hai mái ở hai đầu độ dốc lớn, có hình tam giác đua từ đỉnh xuống các chân cột con ở hai đầu. Mái nhà thường được lợp bằng lá cọ hoặc cỏ gianh. Lá cọ được cắt xén và gập đôi lại buộc vào phần mè rui chông đuôi lên nhau tạo thành mái dày. Yteen đỉnh nóc phần đuôi lá được vát chéo nhau tạo thành bờ nóc, kiểu này là kiểu vít mái (mây lằng lằng), nếu là gianh thì gập đôi trên đỉnh vít về hai mái để tránh nước.

Phân bố trí trong căn nhà Cao Lan có nhiều ảnh hưởng của tín ngưỡng. Tín ngưỡng của người Cao Lan rất phức tạp, trong mỗi một ngôi nhà, mỗi gia đình những vị trí bài trí lại mang một ý nghĩa khác nhau. Thông thường thì có một kiểu bài trí: Từ cầu thang lên, bước vào một khoảng sàn nhỏ, sàn này là nơi để nước sinh hoạt được đục vào các vại, nơi đây còn là chỗ

¹⁰ Dư địa chí (Sdd) trang 219

treo xoong, chảo, nồi niêu và một số dụng cụ nấu ăn khác. Phần sàn chính cao hơn phần sàn này một chút, nơi đó là sinh hoạt của gia đình. Bàn thờ tổ tiên của người Cao Lan rất đơn giản, chỉ là mấy ông tre hoặc mấy tấm gỗ đặt ở nóc nhà. Sau này tiếp xúc với các dân tộc anh em mới có bàn thờ, ngai thờ, bài vị tam sự, ngũ sự, hình hương. Bàn thờ tổ tiên thường đặt ở một đầu nhà nhìn ra phía cửa, trên đó có bát hương, đôi khi cả bài vị. Một phần phía trước của mặt sàn là nơi hành lễ, khách lạ đến không được ngồi lên hoặc để vật lạ tại đó, con gái trong nhà cũng không được ngồi lên đó. Bên cạnh bàn thờ tổ tiên, ở góc nhà phía trái goặc phía phải là bàn thờ ma ham hay ma hương hỏa. Bàn thờ này thường được đan bằng tre đặt trên một cái khung có dán giấy xanh đỏ ở mặt trước, trong đó có bát hương mà họ mình thờ, quanh năm không ai được động đến, kiêng ngắt đối với khách lạ và con gái. Hai bên nhà, chạy dọc theo chiều dài ngôi nhà là nơi ngủ, ở đây có sự sinh hoạt riêng của phụ nữ, buồng ngủ của con gái, con dâu được quây lại bằng phên tre, phên nứa. Ở dọc một trong hai bên nhà gần phía bàn thờ là nơi uống nước và chỗ ngủ của người cha, các con trai ngủ những phần còn lại ở hai bên dọc đó. Nơi ăn cơm được bố trí ở giữa nhà thẳng bàn thờ tổ tiên xuống. Bếp nấu ăn được bố trí ngay lối ra vào.

2.3. Ngôi nhà cổ của người Cao Lan và những sinh hoạt mang tính văn hóa quanh nó

Nói đến ngôi nhà thì phải nói đến những ý nghĩa quan niệm trong sinh hoạt văn hóa của mỗi ngôi nhà. Vốn khi ra đời, ngôi nhà Cao Lan đã mang ý đồ thuộc về tín ngưỡng của người Cao Lan xuất phát từ những quan niệm của cư dân vùng rừng núi với nghề trồng trọt. Người Cao Lan cho rằng, ngôi nhà sàn đó phải có dáng khõe khoắn như một con trâu nước với tất cả các ý nghĩa quan niệm của từng bộ phận. Bốn chiếc cột chính là bốn chân, rui mè là sườn, nóc là xương sống. Dậu cám đặt trong nhà ngay chân cột chính nơi cửa ra vào là dạ dày con trâu thân, nơi này các vật bám vào đó sinh sống, nó được quan niệm là nơi linh thiêng thờ thần chăn nuôi. Nếu nuôi gia súc không lớn thì tổ chức cúng thần “Tời sịch” - thần chăn nuôi bằng những lễ vật để cầu cho gia súc này nở sinh sôi. “Bàn thờ tổ tiên nằm ở đầu nhà và nhìn ra phía cửa. Đó cũng là nơi ngủ của đàn ông và dùng để tiếp khách. Tiếp đó là gian chái, hẹp hơn, được nâng 1 bậc cao hơn 1 chút, là nơi thờ Phật hoặc Bồ Tát- tùy từng gia đình, nhưng gọi chung là thờ Ma ham”¹¹.

Bếp ở trong nhà thường được làm bằng một cái sàn chữ nhật có khung được đắp đất. Trên đó có một cái giàn hình chữ nhật là nơi treo muối ăn và các đồ ăn khô dự trữ. Ngọn lửa nơi bếp có ý nghĩa thiêng liêng vì họ cho rằng thần bếp cũng rất thiêng. Có họ thờ ma bếp, rất kiêng kị việc tiếp xúc tro bếp, gỗ vào

bếp hoặc đổ nước vào bếp. Có họ kiêng góc bếp, con gái không được đi ngang qua trước khi lên nhà, có họ kiêng con gái, không được đứng chỗ giột gianh nhỏ xuống.

Sinh hoạt thường ngày trong mỗi ngôi nhà đều mang những nét văn hóa. Sự phân biệt giữa nơi ngủ của nam, nữ là một vấn đề rất văn hóa. Thường thì con gái, con dâu ngủ ở những nơi kín đáo đã được quây lại. cách ăn nghỉ của người Cao Lan mang nhiều ý nghĩa đẹp. Tuy họ ngủ ở trên mặt sàn là chính, nhưng chỗ ngủ của người cha thường được kê 2 tấm gỗ dày và cao hơn tạo thành cái sập. Chỗ này là chỗ của con gái và con dâu không bao giờ được ngồi lên đó. Buồng ngủ được quây lại là nơi sinh hoạt của nguyên con gái, con dâu, bố chồng và anh chồng cũng không bao giờ được vào đó. Sinh hoạt trong mỗi ngôi nhà đều mang những nội dung tế nhị, khi ăn cơm, con dâu không bao giờ được cùng mâm với bố chồng và anh chồng, thường thì họ phân ra làm 2 mâm nam giới và nữ giới riêng. Con dâu khi đưa vật gì cho bố chồng hoặc anh chồng không được đưa trực tiếp mà phải đặt xuống gián tiếp trao nhận. Trong nhà, khi con cái về nhà, đợi bố ngồi xuống thì mới được ngồi, con gái cả con dâu không được ngồi cùng bố ở bàn uống nước. khi khách lên nhà, không được đi ngay vào nơi có cái sập để uống nước mà ngồi ngay gần phía bếp lửa, khi chủ nhà mời ngồi xuống đâu mới ngồi theo, thường thì chỉ ngồi phía bếp.

Trong sinh hoạt, ngoài những sinh hoạt đời thường, người Cao Lan còn có nhiều sinh hoạt mang tính văn hóa khác liên quan đến ngôi nhà mỗi khi có lễ tết, hội, cưới xin, ma chay...

Ngày cưới, sau khi đã làm các thủ tục dạm hỏi, giá bạc, ngày đón dâu, nhà trai phải nghỉ lại nhà gái một đêm ở sân sàn. Đêm đó nam nữ hát đối, hát gheo suốt đêm. Khi xuất hành và khi về nhà chồng cô dâu được thầy xem hướng lên nhà, hướng lên khác với hướng cầu thang thì phải vạch sàn làm cầu thang phụ cho cô dâu lên.

Ngày ma chay, đám hiếu, nếu cha mẹ nằm xuống, người Cao Lan có tục làm nhà xe - là ngôi nhà tượng trưng dựng cho người đã chết, có một họ Nịnh phải lật ván sàn lên cho “Hổ xem mặt”. Đêm về mọi người sinh hoạt tất cả ở trên sàn, nếu có tiếng gọi ở dưới không được lên tiếng. Trước cầu thang thường có bể nước nhỏ, mọi người đều đến đó rửa chân rồi lên sàn. Trong ngôi nhà sàn Cao Lan, sinh hoạt văn hóa văn nghệ luôn được diễn ra, đêm đêm trai gái, già trẻ tập trung ngồi hát sinh ca - đó là những bài ca ca ngợi quê hương, ca ngợi cuộc sống, yêu làng bản, cộng đồng mình mà hăng say sản xuất.

4. Kết luận

Văn hóa truyền thống của các dân tộc thiểu số nói

¹¹ Dư địa chí (Sdd) trang 220

chung là tài sản vô giá đối với một nền văn hóa đa sắc tộc như Việt Nam. Trong đó, ngôi nhà cổ truyền thống của người Cao Lan là một nét đặc sắc đã tồn tại lâu đời góp phần phản ánh, thể hiện bản sắc văn hoá của các dân tộc thiểu số trên đất nước Việt Nam nói chung và trên địa bàn tỉnh Tuyên Quang nói riêng. Ngôi nhà cổ của người Cao Lan được xây dựng bởi sự tác động của các yếu tố tự nhiên và xã hội, nó không phải chỉ là nơi cư trú đơn thuần mà nó còn biểu hiện cả những ý niệm về tâm lý, tâm linh, gắn liền với quan niệm tín ngưỡng và sinh hoạt văn hóa của các dòng họ trong cộng đồng dân tộc. Hiện nay, ngôi nhà - nơi tiềm ẩn những giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của người Cao Lan đã có sự thay đổi về hình thức và kết cấu nhưng những phong tục tập quán trong quá trình làm nhà ở từ xưa cho đến nay thì vẫn còn tồn tại và được bà con lưu giữ, thực hành.

REFERENCES

- [1] Ngọc,P. (2006), Cultural Identity of Vietnam, Literature Publishing House, Hanoi.
- [2] Thanh,P.N. (2011), Culture of ethnic minorities in Vietnam, Dan Tri Publishing House, Hanoi.
- [3] Thanh ,P.N.(2011), Culture of ethnic minorities in Vietnam, Dan Tri Publishing House, Hanoi.
- [4] Propaganda Department of Tuyen Quang Provincial Party Committee (2018), Tuyen Quang Dictionary, National Publishing House, Truth, Hanoi
- [5] Tung,N.K. (2015), Traditional houses of Vietnamese ethnic groups (volume 1), Social Science Publishing House, Hanoi
- [6] Tung,N.K. (2015), Traditional houses of Vietnamese ethnic groups (volume 2), Social Science Publishing House, Hanoi
- [7] Provincial Party Committee - People's Council - People's Committee of Tuyen Quang Province (2014) Du Chi Tuyen Quang. National Publishing House, Truth, Hanoi